

Utfyllande reglar for skrivemåten av norske stadnamn

Framlegg til revisjon (2023)

Høringssvar til Språkrådet
fra Rana kommune

1. Om jamvektregelen

I utkastet til Utfyllande reglar... er jamvektregelen nevnt to ganger:

- 3.2 Ordformer gir skriveregler for «områder med jamvektformer»
- 4.2.3 Bøyningsverk gir anledning til å skrive «jamvektord i trøndsk og austnorsk i samsvar med dialektuttalen ...».

Jamvektregelen begrunner alternative skrivemåter for en del stedsnavn og forståelsen av dette språkfenomenet er derfor viktig. Rana kommune vil da minne Språkrådet om at ranværingssmålet har jamvekt. Dette ble klargjort av Hallfrid Christiansen og tatt inn i Axel Coldevins Hemnes og Mo prestegjelds historie til 1850 (1964:466ff). I Norsk språkhistorie II Praksis (2018:172) står det: «På Helgeland og i Rana er det restar etter jamvekt ...». Ranværingssmålet var talemål i Indre Ranen prestegjeld, og foruten det meste av dagens Rana og Hemnes kommuner omfatta det deler av dagens Vefsn og Leirfjord. Andre jamvekt-innslag på Helgeland er i Hattfjelldal (Susendalen) og på Sør-Helgeland som tilhører trøndsk.

På Christiansens tid var oppfatninga at jamvekt «går tilbake til et gammelt rytmeforhold» i norrønt språk. Denne forklaringa gir ingen mening for ranværingssmålets vedkommende fordi det her saknes spor etter bosettinger fra norrøn tid. Den norske innflyttinga i det aktuelle området må i hovedsak være etterreformatorisk.

I dag er teorien om jamvekt i endring, og det nye elementet er samlivet mellom samisk og norrøn tale. I Norsk språkhistorie ... (2018:435) uttrykker forfatterne Tove Bull, Espen Karlsen, Eli Raanes og Rolf Theil seg slik: «Det kan ... sjå ut som om språkhistorikarar flest har tatt for gjeve at forholdet mellom samar og nordmenn alltid har vore asymmetrisk med nordmenn på toppen i det sosiale hierarkiet. Det verkar som dei har projisert dei asymmetriske sosiale forholda som utvikla seg i etterreformatorisk tid, attende til førkristen tid. Ei slik projisering må kunne seiast å vere ein alvorleg tankefeil».

Rana kommune ber derfor Språkrådet om å vise åpenhet overfor de endringene som foregår i synet på jamvekt-dialektenes opphav. Dette bør skje ved at jamvekt-dialektene på Helgeland nevnes i Utfyllande reglar for skrivemåten av norske stadnamn (se ellers Coldevin 1964:471).

At ranværingssmålet har vokst fram under sterk påvirkning av samisk, samsvarer godt med situasjonen her i etterreformatorisk tid. Rana hadde nemlig ei, etter forholdene, stor samisk befolkning. De samme forfatterne skriver (ibid. s. 451/452): «At norske og svenske jamvekt-dialektar har utvikla dette fenomenet som resultat av sørsamisk substrat, kan forklarast som eit resultat av språkskifte frå sørsamisk til skandinavisk. Jamvekt var såleis transfer frå sørsamisk i det skandinaviske språket til dei første generasjonane som gjekk gjennom språkskiftet, og er seinare bevart gjennom nye generasjonar, samstundes som det har spreidd seg til opphaveleg skandinaviskspråklege og er blitt eit allment dialekttrekk i det aktuelle området.»

Rana kommune ber altså om at reglene for stedsnavns skrivemåter utformes slik at det ikke er tvil om at jamvektområdet strekker seg til Saltfjellet i nord.

2. Flertall hunkjønn

Når det gjelder konkrete skriveregler synes ranværingssmålet langt på veg å være ivaretatt. Det gjelder f.eks. bestemt flertall hankjønn der vi kan skrive 'tindan' og 'bekkan', og bestemt flertall intetkjønn der vi kan skrive 'fjellan' og 'engan'. Når det gjelder bestemt flertall hunkjønn er vi usikre.

Hallfrid Christiansen behandler dette og i hennes tabell på s. 481 kan det se ut som nesten alle hunkjønnord har bestemt flertallsform som f.eks. 'bygd'n' og 'klør'n'. Det norrøne bøyningssmønstret for hunkjønn flertall var -ar og -ane, og Christiansen reiser spørsmålet om ranværingssmålet virkelig har forlatt dette mønstret. Men hun skriver nærmest som en konklusjon: «Som 2, med -a, -an i flertall, går neppe noe ord helt regelfast», og dermed bekrefter hun at de norrøne bøyningene for hunkjønn flertall knapt kan registreres i ranværingssmålet.

Saksbehandler har undersøkt dette ved å se på tostava hunkjønnord som ender på /a/. Av 161 registrerte ord er det 48 som har bestemt flertallending med bortfall av vokal, hos Christiansen skrevet 'n. Alle de andre har bestemt flertall -en. Ingen har flertallsbøyning -a og -an. Av dette og i tråd med Christiansens funn, må en trekke den slutning at ranværingssmålet normale hunkjønnbøyning er som *kjerka, kjerka, kjerke, kjerken* (kirke).

Så er det noen unntak. Det gjelder f.eks. aksel, aksla, aksle, akslan. Her ser det imidlertid ut for at aksel som toponym og aksel som ord for en kroppsdel, bøyes ulikt. Toponymet bøyes aksel, aksla, aksle, akslen, men bestemt flertall brukes knapt. Ordet for kroppsdel brukes derimot ofte i bestemt flertall, du bærer noe «på akslan» Det var likens med norrønt *herðir*, det var hankjønn og mest brukt i flertall (norrøn ordbok).

Vårt syn er at som enkeltstående ord eller siste ledd i sammensatte ord, vil bestemt hunkjønn ha endinga -en, men /e/ vil i mange tilfeller falle bort i uttalen. Det gjelder f.eks. i stedsnavn som 'daumanns'm:yrn' og 'heststakk'ju:tn'. Bøyninga av de to sisteleddene er 1) ei myra, myra, flere myre, myr(e)n og 2) ei juta (gjet), juta flere jute, jut(e)n.

Rana kommune ber altså om at stedsnavn ev. med sisteledd i stedsnavn i bestemt flertall hunkjønn, kan ha skrivemåtene /myren/ og /juten/ (4.4.1.3) og ikke /myran/ og /jutan/ (4.4.1.2). Begrunnelsen er at vår uttale er en avkorting av normert -ene. Hvis bestemt form flertall (-e)n var avkorting av -ane ville /a/ vært i behold, men det er den ikke. a- og an-ending gir trykk tungt sisteledd og ville vært uforenlig med rytmen i ranværingssdialekten.

16.10.23

Trond Ø. Mølleren